

DİN ADAMI ve İLİM

EÇEN yazımızda, «Bilen, inanan, inandığını yaşayan, Allah ile kul arasında bir vâsita değil, sadece bir mürid, muallim ve mübellîğ olan insan» diye tasvir ettiğimiz din adamının, üç şeye zarûreten muhtaç bulunduğunu kaydetmiş ve birincisi hakkında izahat vermiştik. Bugünkü yazımızda, İman, İlim ve Metod olarak sıraladığımız bu üç mevzûun ikincisini ele alacağız.

İSLÂM DİNİNİN İLME VERDİĞİ ÖNEM :

Bütünüyle İslâm dininin ilme teşvik ettiğini, onu yücelttiğini biliyoruz. Esirgeyici ve Bağışlayıcı Allah'ın insanlığa gönderdiği son Kitab'ın ilk emri «Oku!» olmuştur. Her şeyi yaratan ve geliştiren, sonsuz kerem sahibi, «kalemle» yazı yazmasını ve insana bilmediğini «öğreten» yüce bir Rabb'in adıyla bir okuyuş (1). Ne enteresandır ki nüzûl sırasına göre ilk âyetiyle bu ilâhî kitap, ilmin gerektirdiği mes'uliyeti ifade eden, en son nâzil olmuş bir âyetle mühürlenmiştir: «Allah'ın huzuruna çıkarılacağız o kıyamet gününden sakının; orada herkese yaptığının karşılığı tastamam verilecek ve kimselere zulmedilmeyecektir» (2).

Kur'an-ı Kerim'de sadece «ilm» kelimesi 105 defa tekrerrür etmektedir. Bu kökten türeyen diğer kelimelerle birlikte bu sayı 859'u bulur (3). Bu rakama yakın mânâlı lâfızlar olan «akl, fikr, zikr, fikh» vb. kelimelerle bunların müştakları dâhil değildir. Bu durum, İslâmın mukaddes kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in ilimle ve ona yakın mânâlı mefhumlarla baştan sona kadar işlendiğini gösterir.

İslâmiyetin, cehâletin doğurduğu taassupla mücadele etmek için geldiğini söyleyebiliriz. Zira Kur'an-ı Kerim'in tedkikinden anlıyoruz ki İslâm inkulâbına karşı çıkan zümre, bâtil da olsa atalarından intikal eden, alışılmış bir dini veya bir geleneği terk edemeyen tutucu ve geri zihniyetli zümreydi. «Ya onların ataları hiçbir şey anlamıyor, bilmiyor ve gerçeği bulamıyor idiyse?» (4).

İnsanların İslâm hidâyetini kabul etmeyişlerinin çeşitli sebepleri arasında «bilgisizlik» önemli bir yer tutar. Kur'an-ı Kerim'de sık sık tekrerrür eden «bilmezler, anlamazlar, düşünmezler...» ifadeleri bunun açık delilidir (5). Hakikat karşısında tam ve açık-seçik bir fikre sahip olmak, geçmişlerin inançlarına körükörüne sâdik kalmak... İşte tutuculuğun, gericiliğin ve inanmayışın mühim bir sebebi. Şu âyet maallerini dikkatle okuyalım:

«Hakikatı bilmeyen kimseler: «Allah ne diye bizimle konuşmuyor veya niçin ondan bize bir âyet gelmiyor?» dediler. Kenkilerinden evvelkiler de tıpkı onların söyledikleri gibi konuşmuşlardı. Kalbleri ne de birbirine benzemiş!» (6).

«Onların gerçeğe dair kesin hiç bir bilgisi yoktur, Onlar sadece zan ve tahmine bağlı kalıyorlar. Oysaki zan hakikate karşı hiçbir şeye yaramaz. O halde sen bizi aamaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey arzu etmeyen kimse ile ilgilenme. İşte onların erişebildiği ilim seviyesi bu kadardır. Yolundan sapanı da, doğru yolu bulanı da en iyi bilen, şüphe yok ki, senin Rabbindir» (7).

DİN ADAMI İÇİN İLMİN LÜZUMU :

1. Yazımızın başında bir nevi' ta'rifini tekrar ettiğimiz din adamı

Bekir TOPALOĞLU
İst. Yük. İslâm Enst.
Öğr. Üyesi

in için ilim ayrılmaz bir vasıf teşkil eder. Din adamı «bilen ve yapan» insandır. İslâmın telâkkisine göre «ilim ve amel» dünya ve âhiret saadetinin anahtarlarıdır (8). Kur'an nazarında iyi bir kul (âbid) olabilmek için olmak lâzımdır. Zira «Kulları içinden Allah'tan hakkıyla korkan yalnız âlimlerdir» (9). Burada ilimle iradenin, bilmekle istemenin birleştiğini görürüz. Felsefe Tarihinde ahlâk ilminin (éthique) kurucusu olarak tanınan Sokrat (m.ö. 470-399) da aynı görüşü müdafaa etmiştir. Onun «kimse bilerek kötü değildir» tarzında ifade edilen sözü meşhurdur.

İslâm'da din adamının iki büyük vasfı vardır, demiştik: Bilen ve yapan. Bilmeden yapmak, bilhassa yaptırmak mümkün değildir. Sathî bir ilimihâl seviyesiyle yetinen bir insanı âbid kabul etsek bile, onun dinî derecesi Rasûl-i ekrem efendimizin şu hadislerinde belirtilen sınırın ötesine geçmeyecektir: «Âlimin âbide üstünlüğü benim içinizden en basit olan kimseye nisbetle üstünlüğüm gibidir» (10).

2. İçinde yaşadığımız XX. asrın bir ilim çağı olduğu şüphesizdir. Geçmiş asırlarda, insanlık, dünyaya «din kulesi»nden bakıyorken şimdi «menfaat ve refah kulesi»nden bakmaktadır. Pozitif ilimlerin doğurduğu teknik vâsıtalarla her gün biraz daha rahatlık arayan tensever insanog-lunu uyarmak, onu sindirim ve tenasül cihazlarının kaba tatminlerine kurban olmaktan kurtarmak kolay olmayacaktır. Sayısız yayın, reklâm ve propaganda araçları ortasında bulunan dünyamızın üzerinde artık fikir, ideoloji ve cereyanlar için her hangi bir sınır da kalmamıştır. Bütün bunlar karşısında irşad gibi kudsi bir vazife yüklenen din adamının bilgiye, hem de kuvvetli bir bilgiye sahip olması elbette zarûridir.

Memleketimizde memnuniyet verici olduğu söylenen bir hâdise var: Halkımızın okuma yazma oranının yükselişi. Gazete, kitap okuyan, radyo dinleyen, memleket çapındaki milli dâvâlarımızdan biri kabul edilerek açılan kampanyaya vâki' heyecanlı iştirakler sonunda televizyon seyredebilen, şehre inen, hatta büyük ideolojiler girdaplarının döndüğü dış memleketlere giden köylümüzün bile —münevverimiz şöyle dursun— ihtiyacı karşılamak için bir din adamının çok şeyler bilmesi lâzımdır. Bu «çok şeyler» i esaslı bir tahsil, terbiye ve mektep görmeden sadece Kur'an-ı Kerim'den veya klâsik dinî eserlerden elde etmek mümkün olmadığı gibi bu konuda gayr-ı dinî kaynaklarla yetinmek de bahis konusu değildir. Burada eski ta'birıyla ulûm-i diniyye ile ulûm-i dahilenin (İslâm dünyasına dışarıdan gelen ilimlerin) birleşmesi, yardımlaşması ve bununla beraber irşad sâhasında sağlam din ilimlerinin taban teşkil etmesi lâzımdır, kanaatindeyiz.

3. Yüce Allah'tan insanlığa gönderilen en son, en mütekâmil dinin hâdimleri olacak din adamlarının, bilgisiz veya yarım-yamalak bir bilgi ile faydalı olacakları düşünülemez. Çünkü dâvânın yüceliği, vazifenin zorluğu buna mâni'dir. İnsanlara gerçeği, mukaddes hakikatı anlatmak, kalblerini iman nûru ile aydınlatıp Allah sevgisiyle bezemek... Bu, peygamberlerin vazifesi, peygamberlerin mesleki idi. Sevgili Peygamberimiz, nebilerin sonuncusu Muhammed aleyhisselâm bu vazifeyi —din adamı statüsünde gözükse bile— câhillere değil şunlara emanet etmiştir: «Âlimler yeryüzünün kandilleri, peygambelerin halifeleri, benim ve peygamberlerin vârisleridir» (11).

İlimin, tekniğin dev adımlarla ilerlediği, beşerî ihtiyaçların günden güne arttığı, fikrî cereyanların alabildiğine yaygınlaştığı XX. asrın ikinci yarısında, din adamının, eski zamanlara nisbetle çok daha bilgili, tecrübeli ve olgun olması lâzımgelirken sathî bir bilgi ile dinî irşad sahasında faydalı olunabileceğini iddia etmek, iyi düşünüldüğü takdirde, hatta gülünçtür. Atalarımız: «Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder» demişler. Büyük İslâm mütefekkeri Gazzâlî (vf. 505 h/1111 m.), «Tehâfutü'l-felâsife» adlı eserinin mukaddimesinde, o çağların yaygın kültürünün mümessillerinden olan İslâm filozoflarının görüşlerini eleştirirken şöyle der: Filozofların bazı görüşleri vardır ki dinin asli meseleleriyle alakalı değildir. Müslüman olmak için onların bu görüşlerine karşı çıkmaya hiç de lüzum yoktur. Meselâ onlar, ay tutulmasını, yer küresinin ay ile güneş arasına girmesiyle, güneş tutulmasını da ayın dünya ile güneş arasına düşmesiyle izah ederler. O halde biz bu gibi bilgi-

lerin olduğunu söyleyecek değiliz. Çünkü bu, mevzumuzun haricinde kalır. Bu gibi hususların münakaşa mevzuu olabileceğini zanneden kimse dine karşı cinayet işlemiş sayılır... «Dine yolunca olmaksızın yardım eden kimsenin getirdiği zarar, ona yolunda kötülük eden kimsenin getirdiği zarardan daha çoktur. Bu, şu atasözüne benzer: Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır» (12).

Gazzâlî'nin açık bir ifade ile dile getirdiği bu şikâyeti biz 9 asır sonra bugün tekrar edelim ve hâlâ dingörevlileri statüsüne bağlı bazı kimselerin, ay ve güneş tutulmasında, dünyanın dönmesinde, hattâ aya gidilmesinde ilmin ve tekniğin kesinleşmiş görüş ve tatbikatına karşı çıktıklarını üzümlere haber verelim.

İşte, dini ilimlerin değerli yolcusu, aziz meslek arkadaşım, sen bütün samimiyet, sâfiyet ve fedakârlığına rağmen, cehâletleri sebebiyle yüce İslâm dinine zarar getirenlerden olmamak için çok, pek çok çalışmak mecburiyetindesin. İnsan aklının, zekâsının, tecrübesinin bu kadar geliştiği, bilgi imkânlarının fazlasıyla arttığı bir devrede, onun dünya saâdetinin yanında edebî hayatının da saâdetini temin edecek ve insanlığı hissettirecek olan mânevî sâhada zayıf kalması, din ilimlerinde ve din hayatında gerilemesi ne kadar hâzindir! Asırlar boyu İslâm kültürünü mukaddes emanet bilerek koruyan, geliştiren ve en değerli bir miras halinde evlâtlarına intikal ettiren «Selef-i sâlihîn» in ilim kürsüsünü işgal mevkiine gelen bizler, «keyfiyet mühim değil kemmiyet mühimdir» demek suretiyle cehâletimizi ma'zûr mu gösterecektik! Rasûl-i ekrem efendimizin mü'minde bulunduğunu haber verdiği ince zekâ ve basiret sahibi (13) bir insan, bugün artık memleketimizde din adamları sâhasında kemmiyet değil, keyfiyetin mühim olduğunu, kat'iyetle anlar ve sezer.

Hangi din adamı, hatta hangi insan, şu hadis-i şerifte haber verilen zümreden olmayı arzu eder? «Allah ilmi kullarından çekip almak suretiyle kaldırmaz, fakat o, âlimleri öldürmek suretiyle ilmi de almış olur. Nihayet hiçbir âlim bırakmayınca insanlar bir takım câhil imamlar (dinî liderler) edinirler. Bu câhillere sual sorulur, bilmeden fetva verirler, hem kendileri saparlar, hem de başkalarını saptırırlar» (14).

(1) bk. el-Alâk, 96/1-5.

(2) el-Bakara, 2/281.

(3) bk. M. Fuad Abdülbâkıy el-Mu'cemu'l-mufehres li elfâz'l-Kur'âni'l-kerim, «ilm» maddesi.

(4) el-Bakara, 2/170; el-Mâide, 5/104.

(5) bk. M. Fuad Abdülbâkıy, ag. esr, ilgili maddeler.

(6) el-Bakara, 2/118.

(7) en-Necm, 53/28-30.

(8) Kur'an-ı kerimde iman ve amel sık-sık beraberce zikredilmekte ve iki cihan saâdeti için şart gösterilmektedir. İman, İslâm dininin nazari tarafını, amel de onun pratik yönünü gösterdiğine göre iman - amel çifte prensibini ilim-amel olarak anlamak mümkündür. İman ve amel-i sâlih âyetleri için bk. J. la Beaume, Tafsili âyâtî'l-Kur'âni'l-hakim (Arapçaya çev. M. Fuad, Mısır, 1955), İmân maddesi.

(9) Fâtır, 35/28.

(10) Tirmizî, 5/50 (Mısır, 1965 baskısı), K. el-İlm/B.mâcâe fi fadl'l-fikh..., 39/19; bak. Munâvî, el-Câmius's-sağir serhi, «Fadlul-âlim» maddesi ve Aclûnî, Keşfu'l-hafâ', aynı madde.

(11) Aclûnî, ag. esr, «el-ulemâ» maddesi; sıhhati için bk. Munâvî, ag. esr, aynı madde.

(12) Gazzâlî, Tehâfutü'l-felâsife (Mısır, 1966, Süleyman Dünya neşri), s. 80.

(13) «Mü'minin firasetinden korkunuz, zira o, (eşya ve hâdiselere) Allah'ın nûru ile bakar» (bk. Aclûnî, ag. esr, «ittekuu» maddesi).

(14) Buhârî, 1/34 (Âmire baskısı), K. el-İlm/B. Keyfe yukbadu'l-ilm, 3/34; Müslim, 4/2058 (M. Fuad neşri), K. el-İlm/B. ref'u'l-ilm ve kabduh..., 47/5.